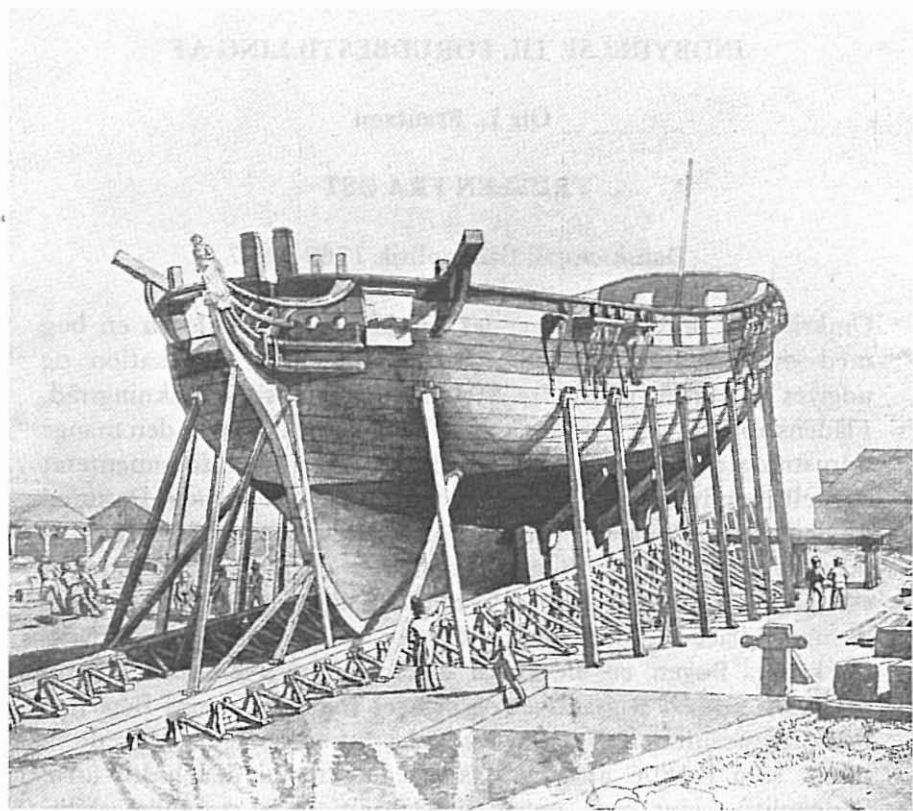

Marinehistorisk Tidsskrift

12. årg.

August

Nr. 3

1979

INDBYDELSE TIL FORUDBESTILLING AF

Ole L. Frantzen

TRUSLEN FRA ØST

Dansk-norsk flådepolitik 1769-1807

Omkring 1. december udsender Marinehistorisk Selskab en bog med ovennævnte titel. Den er selskabets 16. publikation og udgives bl.a. med støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd. Flådens rolle under den florissante handelsperiode med den mange udrustninger til beskyttelse af handel og søfart er veldokumenteret og velbekendt for mange marinehistorisk interesserede. Derimod er denne bogs emne — dansk-norsk flådepolitik 1769-1807 — ikke udforsket hidtil. Bogen indeholder en redegørelse dels for statsmagtens planlægning vedrørende flådens størrelse, sammensætning, placering og opgaver, dels for selve opstillingen af flådestyrkerne. Bogen er blevet til efter omfattende arkivstudier i søetatens arkiv i Rigsarkivet og bringer som følge heraf flere nye forskningsresultater. Det påvises f.eks., at statsmagten allerede så tidligt som i 1806 afgørende ændrede linien i den hidtil førte flådepolitik, idet man opgav den traditionelle store lineskibsflåde, til fordel for en kystforsvarsflåde af mindre fartøjer, der skulle operere snævert sammen med hæren.

Bogen bliver på ca. 180 sider, med over 40 illustrationer, garnhæftet og i format A5. Den vil indeholde følgende afsnit:

1. Indledning
2. Oversigt over emner i tilknytning til selve undersøgelsen
3. Planen om flådens forøgelse 1769-74
4. Stagnation og genrejsning 1774-84
5. Den svenske flådetrussel 1784-90
6. Kystforsvarsplaner og nye planer for orlogsflåden 1790-1800
7. Et nyt søforsvar i støbeskeen 1801-07

- 8. Sammenfatning og konklusion
- 9. English Summary
- 10. Noter, materiale, bilag og register

Forfatteren: Ole L. Frantzen er cand. phil. i historie og museumsinspektør ved Tøjhusmuseet, siden 1977 medlem af bestyrelsen for Marinehistorisk Selskab og fra 1979 en af redaktørerne af Marinehistorisk Tidsskrift.

Forudbestilling: Bogen vil kunne forudbestilles inden 1. november for 40,- kr. Udgivelsestidspunktet vil være ca. 1. december. Efter ugivelsen vil bogen blive forhandlet gennem boghandelen til en væsentlig højere pris. Forudbestilling sker til Marinehistorisk Selskab, Ved Fortunen 10 A, 2800 Lyngby. Giro 6 46 73 50, mrk. "Flådepolitik".

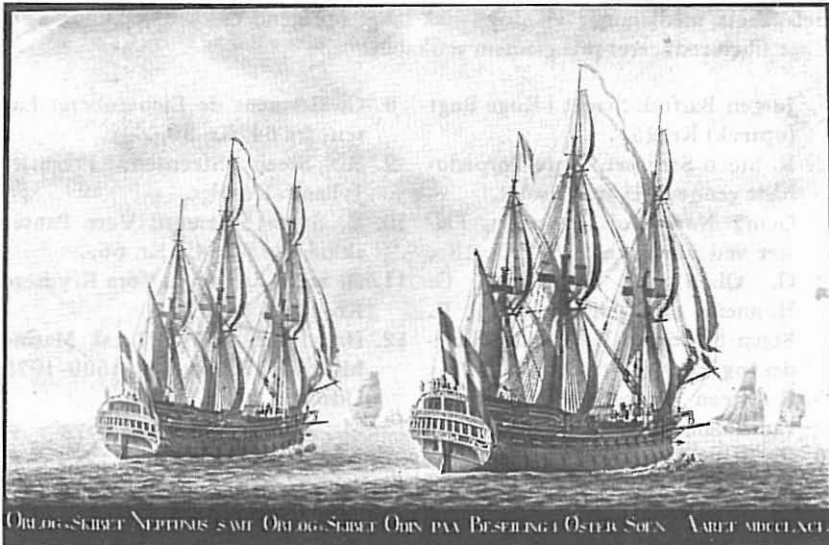

Illustration fra bogen. "Orlogsskibene Neptunus og Odin i Østersøen 1791".
Efter maleri af T.E. Lønning. Orlogsmuseet.

MEDDELELSER FRA MARINEHISTORISK SELSKAB

Arrangementer 1979/1980.

Det er hensigten i den kommende sæson at opretholde samme aktivitetsniveau som de to foregående år, og følgende er planlagt i år for onsdage kl. 20 for at give medlemmerne mulighed for at deltage i Tøjhusmuseets foredragsrække:

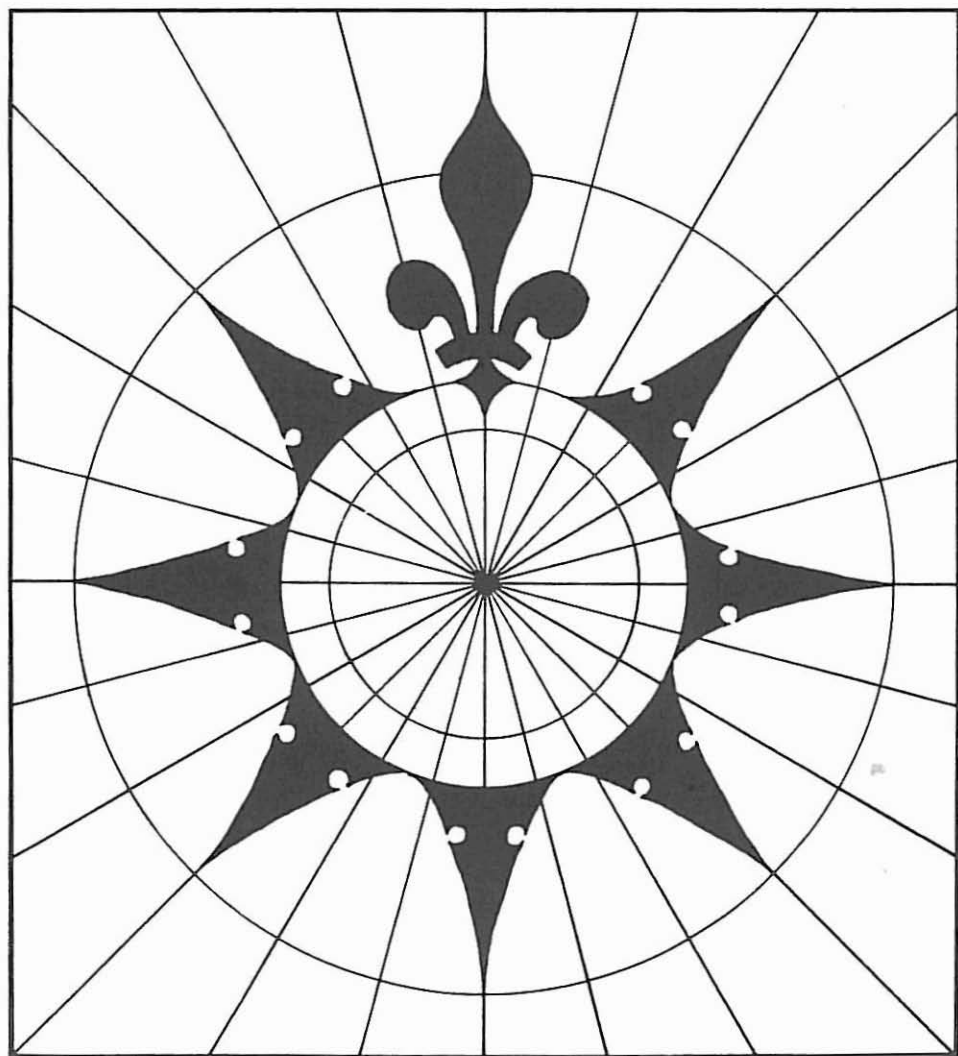
- 3. OKT. 79: John Eriksen taler om skibsornamenter
- 31. OKT. 79: Besøge Orlogsmuseet på Quinti Lynette
- 28. NOV. 79: Ole Liisberg Jensen: Sct. Sophia
- 28. FEB. 80: Peter Beysheim: Kapitalskibet
- 19. MAR. 80: OK Hans Garde: Sømagt før 1807
- 14. MAJ 80: Generalforsamling.

OVERSIGT OVER MARINEHISTORISK SELSKABS SKRIFTER

Selskabets tidligere udgivne skrifter forhandles gennem Nyboders Bøghandel. Selskabets medlemmer vil dog – så langt oplagene rækker – kunne købe disse til en reduceret pris gennem selskabet.

1. Jørgen Barfod: Slaget i Køge Bugt (optryk) Kr. 15,-.	8. G. Honnens de Lichtenberg: Lassens fra 64. Kr. 30,-.
2. R. Steen Steensen: Vore Torpedobåde gennem 75 år. Udsolgt.	9. R. Steen Steensen: Fregatten Jylland. Udsolgt.
3. Georg Nørregård: Fregatten Falster ved Marokko 1753. Kr. 18,-.	10. R. Steen Steensen: Vore Panserskibe 1863-1943. Kr. 66,-.
4. G. Olsen, E. Harremoës, G. Honnens de Lichtenberg og R. Steen Steensen: De Danske Stræder og Øresundstolden. Kr. 22,-.	11. R. Steen Steensen: Vore Krydsere. Kr. 48,-.
5. R. Steen Steensen: Vore Undervandsbåde gennem 50 år. Kr. 45,-.	12. Hans Chr. Bjerg: Dansk Marinehistorisk Bibliografi 1500-1975. Udsolgt.
6. R. Steen Steensen: Orlogsmuset. Kr. 15,-.	13. M. Winge: Søetatens Syge- og Kvæsthuse. Udsolgt.
7. Jørgen H. Barfod: Orlogsflåden på Niels Juels Tid 1648-99. Kr. 40,-.	14. Jørgen H. Barfod: Niels Juel, A Danish Admiral. Kr. 48,-.

*Har det maritime Danmark
Deres interesse?*

Efter en genesisk portulan af Vesconte Maggiolo, 1548.

Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning er et arbejdsudvalg, der første gang blev nedsat på dansk maritim-historisk konference i 1974.

Kontaktudvalgets formål er at fremme den maritime historie- og samfundsforskning i Danmark, i samarbejde med officielle institutioner, private sammenslutninger og enkeltpersoner.

Kontaktudvalget arrangerer hvert andet år en maritimhistorisk konference hvor alle interesserede kan deltage. Efter konferencens afslutning udarbejdes en udførlig rapport med bl.a. referater af samtlige indlæg.

Den forestående konference afholdes i Svendborg i dagene 21. - 23. marts 1980.

Kontaktudvalget fremstiller som led i sin udadrettede virksomhed bl.a. en årlig bibliografi over nyudkommen maritim litteratur.

Guide til maritimt kildemateriale, omfattende offentlige og private samlinger.

Hvem forsker hvad?, hvori enkeltpersoner kort orienterer om deres interessefelter.

Yderligere bestræber Kontaktudvalget sig på at medvirke til stimulering og koordinering af forskningsprojekter. Senest har Kontaktudvalget i samarbejde med Foreningen til Søfartens Fremme og Danmarks Rederiforening udskrevet en priskonkurrence med en samlet præmiesum på kr. 10.000, fordelt på en førstepræmie: kr. 5000 - en andenpræmie: kr. 3000 - og to tredjepræmier på hver kr. 1000. Emnerne er: Søfart og udenrigspolitik.

Dansk søfart i den almindelige bevidsthed før og nu.
Valgfrit emne.

Afleveringsfristen udløber 1. januar 1980.

Kontaktudvalget nedsætter arbejdsgrupper efter behov, bl.a. er en maritim foreningsvejviser under udarbejdelse.

Desuden har Kontaktudvalget taget initiativ til nedsættelse af Udvalget til sikring af nyere maritimt kildemateriale. Dette udvalg er udover Kontaktudvalget sammensat af Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Nationalmuseets Skibshistoriske Laboratorium i Roskilde samt Statens Erhvervs historiske Arkiv i Århus. Dette udvalg har allerede sikret bevarelsen af arkivalier fra et rederi og et skibsværft.

Efter den sidst afholdte konference i 1978 består Kontaktudvalget af:

Jørgen H. Barfod, museumsleder.
Jørgen Burchardt, grafonom.
Ole Crumlin-Pedersen, museumsinspektør.
Jens Lorentzen, museumshåndværker.
Ulla Lund, cand. pharm.
Liselotte Mygh, cand. mag.
Anders Monrad Møller, cand. mag.
Gunnar Olsen, assistent.
Holger Munchaus Petersen, toldbetjent.
Hanne Poulsen, museumsinspektør.
Alan Hjorth Rasmussen, museumsinspektør.
Birger Thomsen, cand. mag.

Interessekredsen - åben for enhver - får mod et årligt gebyr (kr.20,00) tilsendt årets bibliografi og øvrige publikationer efterhånden, som de udkommer. Alle tilmeldte bliver endvidere automatisk indkaldt til næste konference.

Porto

Kontaktudvalget for dansk maritim
historie- og samfundsforskning

Hellerupvej 51 E

2900 Hellerup

Tilmelding foregår ved indsendelse af nedenstående blanket eller ved indbetaling af det årlige abonnementsgebyr - kr. 20,00
enten på girokonto nr. 8 25 90 11

Kontaktudvalget, Grønnemose Alle 18, 2800 København NV.
eller ved check på postadressen:

Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfunds-
forskning,
Hellerupvej 51 E, 2900 Hellerup.

Man kan rekvirere udvalgets hidtil udkomne publikationer så længe oplag haves. Pris á kr. 15,00 + forsendelse:

Arsbibliografi 1974.	Hvem forsker hvad? 1978.
Arsbibliografi 1975.	Konferencerapport 1976.
Arsbibliografi 1976.	Konferencerapport 1978
Arsbibliografi 1977.	Guide til maritimt kildemateriale II
Arsbibliografi 1978, (med registre 1974-78)	Guide til maritimt kildemateriale III

En revideret og ajourført udgave af Guide I, er under udgivelse.

Undertegnede

Navn

Stilling

Adresse

Postnr. By

ønsker at deltage i samarbejdet om dansk maritim historie- og sam-
fundsforskning.

Bestiller herved:

.....
.....
.....
.....

NYT FRA FREGATTEN JYLLANDS VENNER

Det går heldigvis stadig fremad med arbejdet på at sikre fregatten Jyllands fremtid. Som mange sikkert vil erindre, blev der holdt et stiftende møde for Den selvejende institution fregatten Jylland i Ebeltoft d. 2. februar i år. Institutionens repræsentantskab godkendtes af Kulturministeriet d. 9. april, således som vedtægternes § 5 forlanger. Derefter var man endelig nået frem til det højtidelige øjeblik, hvor forsvarsministeren kunne overdrage fregatten til den nystiftede institution. Det skete ved en lille ceremoni i forsvarsministeriet d. 26. april, hvorunder institutionens formand, hofmarskal Hans Sølvhøj modtog gavebrevet.

Dermed afsluttedes et kapitel i Fregatten Jyllands Venner's historie. Hidtil har det været sådan, at vennerne i praksis har administreret fregattens midler og foreslået alle aktiviteter i forbindelse dermed. Men det har hele tiden stået os klart, at en egentlig konservering langt ville overstige foreningens kræfter. Fregatten Jyllands Venner har derfor ivrigt arbejdet med på de planer, der gik ud på at samle alle gode kræfter i een organisation. Det er det, der nu er sket. Institutionens repræsentantskab er udpeget af stifterne, der er følgende: Ebeltoft kommune, Århus amtskommune, Fregatten Jyllands Venner, Fællesudvalget for Fregatten Jyllands Bevarelse, Nationalmuseet, Søværnet, Orlogsmuseet, Tøjhusmuseet, Danmarks Turistråd, Marineforeningen og Marinehistorisk Selskab. Dette repræsentantskab har enstemmigt valgt hofmarskal Hans Sølvhøj til formand.

Repræsentantskabet udpeger institutionens bestyrelse, der består af 7 medlemmer. Eet af disse medlemmer udpeges efter forslag fra Fregatten Jyllands Venner. Det bliver bestyrelsens opgave at føre de planer ud i livet, som repræsentantskab og bestyrelse i fællesskab har udarbejdet. Nu skal der altså tages fat.

Dette blev da også understreget under det fællesmøde med repræsentantskab og bestyrelse, der afholdtes i Søofficersforeningen

d. 26. juni. Herunder overdrog direktør Mogens Lichtenberg, Fællesudvalgets formand, udvalgets formue til den selvejende institution. Han gav herunder udtryk for sin optimisme med hensyn til fregattens fremtid, samtidig med at han takkede Fregatten Jyllands Venner for deres hidtidige administration af midlerne.

Under mødet drøftedes ganske naturligt de aktiviteter, der allerede var igang. Der var her i særlig grad tale om den store undersøgelse af fregattens træværk, som gennemføres af arkitekt Kure i samarbejde med firma Knud. E. Hansen. Arbejdet vil resultere i en rapport til september, der vil beskrive fregattens nuværende tilstand og give forslag til en langsigtet målsætning for skrogets konservering, genopbygning, rekonstruktion og udstilling. Dette arbejde var sat igang af Fregatten Jyllands Venner, da det var forudsætningen for, at man kunne komme videre i sagen. Det var mødedeltagerne enig med os i, hvorefter de nødvendige udgifter godkendtes.

Fregatten Jyllands Venner fremlagde også et revideret forslag til en forretningsorden for repræsentantskabet; den endelige redaktion af forretningsordenen er nemlig endnu ikke vedtaget. Da det ansås for upraktisk at diskutere sagen i en så stor forsamling, blev der nedsat et udvalg til dens videre behandling. Heri er Fregatten Jyllands Venner også repræsenteret. Da man yderligere efterlyste nogle "straksopgaver" på fregatten, tilbød vi vor assistance. Vi håber at kunne finde frem til nogle rimelige opgaver i nærmeste fremtid.

Der er således stadig nok for Fregatten Jyllands Venner at gøre. Vi håber derfor, at medlemsskaren stadig vil øges, således at vi derigennem kan skaffe penge til vore initiativer og — først og sidst — at vi kan påvise, at der er en udbredt folkelig interesse for den gode fregats bevaring.

Det vil formodentlig interessere vennerne at kende medlemmerne af Den selvejende institution Fregatten Jyllands's repræsentantskab og bestyrelse. De er følgende:

Repræsentantskab:

Formand:	Hofmarskal Hans Sølvhøj
Ebeltoft kommune:	Borgmester Jens Aage Rasmussen
Århus amtskommune:	Kulturudvalgsformand Inger Mikkelsen
Fællesudvalget for Fregatten Jyllands bevarelse:	Højesteretssagfører Ib Thyregod
Fregatten Jyllands Venner:	Civilingeniør K.E. Raun
Nationalmuseet:	Administrator Bent Collin
Søværnet: (ad interim)	Kommandør P. Wessel-Tolvig
Orlogsmuseet:	Arkivar, cand.mag. H.C. Bjerg
Tøjhusmuseet:	Museumsdirektør Finn Askgaard
Danmarks Turistråd:	Direktør J. Helweg
Marineforeningen:	Kommandørkaptajn K. Hertz
Marinehistorisk Selskab:	Overlæge J. Hornbech Baastrup

Bestyrelsen:

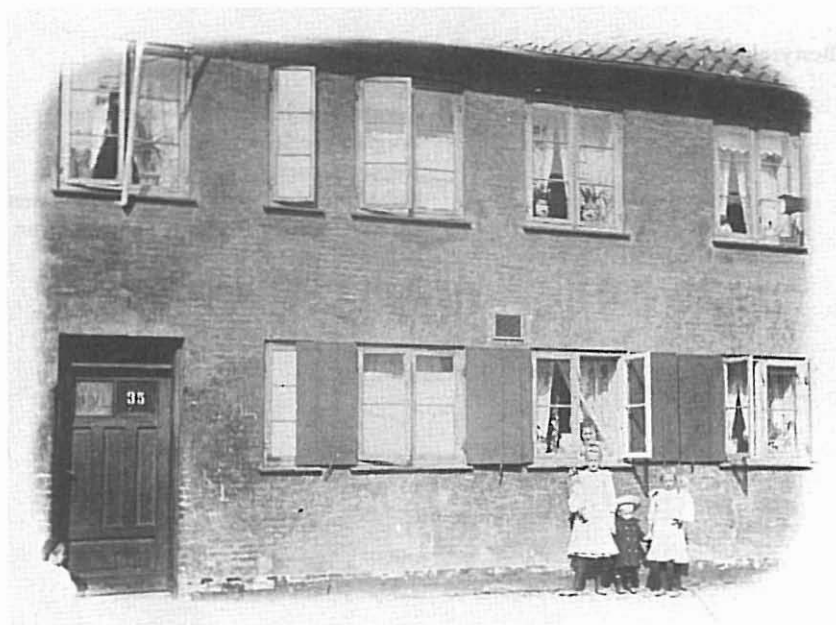
Formand:	Borgmester Jens Aage Rasmussen
Ebeltoft kommune:	Borgmester Jens Aage Rasmussen, Jimmy Jensen og Christian Rose
Århus amtskommune:	Kulturudvalgsformand Inger Mikkelsen
Nationalmuseet:	Direktør Bredo Munthe Morgenstjerne
Fregatten Jyllands Venner:	Politiassistent S.A. Jensen
Søværnet. (ad interim)	Kommandør P. Wessel-Tolvig.

F. Askgaard

NYBODER – KULTURELLE VARIATIONER I ET 300-ÅRIGT LOKALSAMFUND

En etnologisk undersøgelse af levevilkårene for Nyboders
befolkning i perioden 1909-1979

af
Anette Wasström

Ill. 1. Hvordan har den daglige tilværelse formet sig for Nyboders beboere i vort århundrede?

Orlogsmuseet har netop igangsat en undersøgelse for at indsamle oplysninger herom. Billedet her stammer fra Elsdyrsgade. Det er taget i begyndelsen af dette århundrede og viser snedkerformand Louis Sørensens familie. Fotografiet er udlånt til Orlogsmuseet af Louis Sørensens datter, frk. P. Sørensens.

Orientering om et projekt.

Den 1. april i år kunne Orlogsmuseet som følge af en bevilling fra Statens Humanistiske Forskningsråd igangsætte et projekt med den ovenstående titel.

Som det vil være bladets læsere bekendt, har Nyboder i næsten 350 år været den fysiske ramme om hverdagslivet for flådens mandskab, officerer og håndværkere og disses familier. Nyboder har i mange henseender dannet et samfund for sig adskilt fra "byen" udenfor.¹⁾

Dette skyldes bl.a. bydelens administrative særstatus med egen kommandant, med eget skolevæsen, social- og sundhedsvæsen og egen politistyrke. Det skyldes også selve det fysiske miljø, idet bebyggelsen i udseende og byplanlægning klart adskiller sig fra den øvrige by. Og det skyldes naturligvis især mændenes tilknytning til Holmen og til flådens skibe.

Disse forhold skabte kulturelle grænser mod omverdenen, grænser som bl.a. manifesterede sig i de slagsmål Nyboders befolkning gennem tiden har udkæmpet med udenforstående befolkningsgrupper. Det kulturelle fællesskab indadtil har også givet sig udtryk i en rig flora af øgenavne og anekdoter om de fælles arbejds- og levevilkår på Holmen, på skibene og i Nyboder.

Men Nyboder har langtfra været noget homogent samfund. Der var forskel på officerer og "underklasser" – på arbejdsmænd, matroser, håndværksmestre og underofficerer. Arbejdspladsens hierarki overføres også til bebyggelsen tydeligt afspejlet i den bolig, de enkelte fik tildelt: Officererne boede i "helt hus", eller "dobbelt" lejlighed, mandskabet i en "enkelt" lejlighed til gaden eller gården.

Klasseforskellen kom ligeledes til udtryk i den enkelte families husholdning. Officersfamilierne har antagelig udelukkende levet af familiefædrenes indtægter, mens mandskab, underofficerer og håndværkere har suppleret deres indtægter ved at have andet arbejde ved siden af, enten lønnet som statist eller "snoremand" ved de københavnske teatre, eller i form af hjemmearbejde som f.eks. skomager- eller snedkerarbejde.

Kvinder og børn har også i stor udstrækning bidraget til økonomien ved at tage lønnet arbejde. Indtil 1851 blev sønnerne ofte indrulleret i Søværnet som "rugdreng".

Af lige så stor betydning som klasseforskellen var forskellen på mændenes og kvindernes verden. Nyboder var uden tvivl

tidligere især kvindernes og børnenes domæne, mens mændene kun tilbragte den ret sparsomme fritid her. Mænd og kvinder levede tidligere i hver sin sfære, med hver sit netværk af sociale relationer.²⁾ Dette har især haft sin gyldighed for mandskab og håndværkere, mens officererne antagelig har haft en mere borgerlig livsstil, hvor mandens og hustruens omgangskreds og fritidsliv i højere grad overlappede hinanden.

Nyboder-kvinderne har haft en ret selvstændig position i familien. Familiemønstret har ikke været udelukkende patriarkalsk og dette skyldes to omstændigheder. Dels bidrog kvinderne ofte til husholdningen ved deres erhvervsarbejde, dels måtte de – da mændene kunne være borte i flere måneder på togter – overtage en række af mandens traditionelle funktioner i familien, f.eks. som den der bestyrede økonomien og sørgede for at opdrage børnene.³⁾

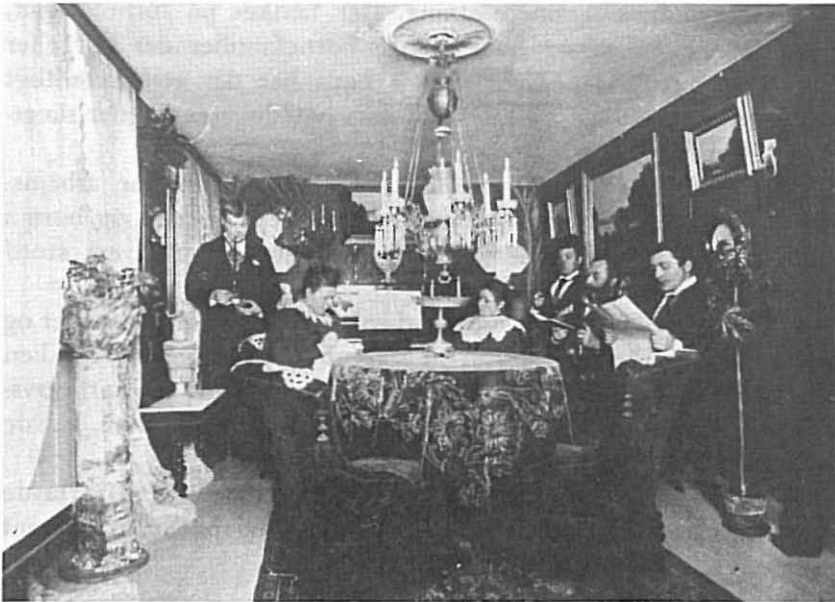
Det billede, der her er tegnet af Nyboder, er et billede som er i færd med at ændre sig ret kraftigt. Ændringerne skyldes dels omorganiseringer inden for Søværnet, dels udviklingen i samfundet generelt. I 1851 afskaffedes f.eks. grundlaget for opbygningen af "Holmens faste stok", dvs. systemet med "rugdrengenes" tvungne tjenestetid i Søværnet. Og på en række andre områder udviskedes grænserne mod omverdenen. Skolerne, asylet og Søetatens hospital forsvandt i begyndelsen af dette århundrede, og Nyboders særlige politistyrke afskaffedes i 1923. Samtidig begyndte de klasse- og kønsbestemte grænser indadtil i det lille samfund at forsvinde.

Tanken med den foreliggende undersøgelse er at dokumentere, hvorledes disse ændringer er forløbet. Hvorledes adskiller Nyboder sig idag fra Nyboder ved århundredeskiftet med hensyn til befolkningens levevis? Hvordan har udviklingen i samfundet afspejlet sig i Nyboder? Eksisterer der stadigvæk kulturelle grænser mod omverdenen?

Undersøgelsen vil fokusere på vort århundrede, nærmere bestemt tidsrummet 1901 til 1979.

Udgangspunktet for undersøgelsen er en analyse af den enkelte families – den enkelte husstands – helhedssituation sat i relation til de omgivende fysiske, sociale, åndelige og materielle livsbetainger (jfr. fig. 1).

En forudsætning for denne analyse er en gennemgang af ændringerne i befolkningssammensætningen i løbet af dette århundrede.

Ill. 2. Undersøgelsen tager sit udgangspunkt i en beskrivelse af den enkelte families situation: Hvordan var boligen møbleret? Hvad lavede familien i fritiden?

Billedet her viser krigsassessor og gymnastiklærer H.C.C. Thorstensen med sin familie i hjemmet i Nyboder. Fotografiet, som stammer fra århundredeskiftet, er skænket til Orlogsmuseet af Thorstensens datterdatter fru A. Steensen.

Folketællinger, kirkebøger og husstandskort på Rigsarkivet og i Kommandantskabet danner udgangspunktet for en sådan gennemgang, ligesom analysen af den enkelte familie tager sit udgangspunkt i dette materiale.

Familiens helhedssituation tænkes dokumenteret gennem en oversigt over

1) **Familiemedlemmernes fødested.** Dette skulle vise noget om *kontinuiteten* i Nyboder. I hvor stor udstrækning er det de samme familier som bor her i flere generationer? En udskrift af *ægtefællernes* fødested, dvs. en kortlægning af det s.k. *giftermålsfelt*, kan afsløre hvorvidt begge ægtefæller stammer fra Nyboder.

2) **Ægteskabsalderen.** Der har antagelig især i begyndelsen af århundredet været en noget højere ægteskabsalder blandt officerne end hos den øvrige befolkning i bebyggelsen.

3) **Husstandens sammensætning.** Her tænkes på forhold som, hvor mange enlige og hvor mange børnefamilier der bor eller har boet i Nyboder. Hvor mange børn har der gennemsnitligt været pr. familie før og nu? Har man haft logerende eller slægtninge boende?

4) **Arbejdsdeling og kønsrollemønster.** Hvordan var arbejdsdelingen mellem mand og kvinde og mellem voksne og børn i familien, og hvordan har kønsrollerne ændret sig? Hvem stod/står for økonomien?

5) **Børnenes opdragelse og hverdagsliv.** Hvordan er kønsroller og socialt tilhørsforhold blevet markeret i opdragelsen. Hvilken skolegang og uddannelse har børnene fået? Har de haft erhvervsarbejde? Hvem legede de med, og hvilke lege legede man. Havde børnene eget værelse? Legetøj?

6) Hvordan har husstanden organiseret sin *økonomi*? Havde man supplerende indtægter og tog hustru og børn også lønnet arbejde?

Det fysiske miljø.

Her tænkes især på det fysiske miljø som omgiver husstanden: *bebyggelsen* og *boligen*. Men også på andre miljøer som *fritidsmiljøet* og *arbejdspladsen*.

Analysen af det fysiske miljø indebærer

1) En orientering om *bebyggelsens* nærmeste omgivelser før og nu, bl.a. en indprækning af hvilke butikker, værtshuse og serviceindretninger, der har eksisteret i og omkring Nyboder før og nu.

2) En beskrivelse af indretningen af de forskellige *lejligheder*, den enkelte familie er flyttet ind i og ud af. Har der været "stadse"-stue, børneværelse, eget køkken eller gennemgangskøkken?

3) **Arbejds miljøet.** Det er primært Holmen og flådens skibe, der tænkes på. En grundigere dokumentation af dette miljø ligger uden for denne opgave. Det er et miljø som er blevet dokumenteret i mange andre sammenhænge, og det medtages derfor her blot som baggrund til forståelsen af levevilkårene i Nyboder.

4) **Fritidens miljøer.** Her tænkes på værtshuse og forlystelsesparker, men også på fritidshuset, campingvognen og lystbåden. Fritiden og fritidsmiljøet skal forstås og analyseres ud fra de bolig- og arbejdsvilkår man har. En trang, men billig bolig gør det muligt, og ønskeligt at anskaffe fritidshus og/eller lystbåd.

Arbejdsliv – fritidsliv.

Gennem en oversigt over

1) **Arbejdsdøgn og arbejdsår** før og nu kan der skabes en forståelse for befolkningens skiftende materielle levevilkår. F.eks. var arbejdsdøgnets længde for en underofficer i Nyboder tit 14-16 timer, da arbejdet på Holmen efterfulgtes af aftenarbejde på et af de københavnske teatre. En beskrivelse af familiens årsrytme, hvordan hverdagen afløses af fester og højtider som jul, fødselsdage, fædrenes hjemkomst fra togter, fortæller også noget om varierende levevilkår. Er der f.eks. forskel på officerers og mandskabs arbejdsår, og på håndværkerens og tjenestemandens?

2) **Forholdene på arbejdspladsen:** arbejdstid, arbejdsvilkår og arbejdshierarkiet vil afspejle sig i livet i Nyboder. Arbejdstiden manifesterer sig f.eks. i døgnrytmen: middagstiden er afhængig af fædrenes hjemkomst fra Holmen.

3) **Fritidslivet.** Fælles for de forskellige befolkningsgrupper i Nyboder er fritidens forhold til arbejdslivet. Fritid og arbejde har altid været adskilte sektorer i tilværelsen. Antagelig tilbringes en stadig stigende del af fritiden uden for Nyboder, hvilket ikke var tilfældet i århundredets første årtier. Holdningen til fritiden har antagelig ændret sig i denne periode, som det er tilfældet hos den øvrige del af befolkningen. Hvor fritiden tidligere primært brugtes til supplerende arbejde er den nu *fri* tid = fri for lønnet arbejde.

Det sociale liv.

Herunder hører en beskrivelse af 1) den sociale struktur og 2) den sociale organisation i bebyggelsen. Et 3. punkt er kortlæggelsen af den enkelte families sociale relationer, dvs. forholdet til naboer, slægt og venner.

1) **Social struktur.** Udviklingen i Nyboder har antagelig nøje fulgt udviklingen indenfor Søværnet. Og forholdene her er igen en afspejling af de samtidige samfundsforhold. Hvor Nyboder tidligere var et afgrænset stærkt klassesdelt samfund, er det idag et socialt set mere homogent beboelsesområde med mere diffuse grænser mod omverdenen.

2) **Social organisation.** Herunder hører en beskrivelse af Nyboders administrative ramme: Kommandantskabet og dets arbejds-

område. Også foreningsliv og medlemsskab af tjenstlige og politiske organisationer vil blive beskrevet under dette punkt.

3) **De sociale relationer** vil blive beskrevet i form af en netværksanalyse. Hvor beboerne tidligere kendte hinanden i mange forskellige forbindelse som naboer, arbejdskammerater og slægtninge, er man idag mere anonyme overfor hinanden. Det tætte flerstrengede netværk er afløst af et løsere, enstrengt netværk. Samtidig er der antagelig sket en ændring i måden at omgås på. Omgangslivet er blevet mere formaliseret, uformelle besøg er blevet sjældnere, man omgås familievis, hvor mand og hustru tidligere i højere grad havde hver deres bekendtskabskreds. Dette svarer til udviklingen i det fysiske miljø: mandsdominerede miljøer er ved at forsvinde til fordel for fælles fritidsmiljøer som båden og fritidshuset.

Det tidligere velintegrerede miljø i Nyboder, hvor alle kendte alle, og hvor det fysiske miljø som f.eks. gennemgangskøkkenet bevirkede, at folk levede tæt på hinanden, måtte uundgåeligt føre til konflikter. *Øgenavnene* er sikkert én af flere konflikt-dæmpende strategier i denne forbindelse.

Det "åndelige" liv.

Denne del af analysen vil beskæftige sig med *de fælles traditioner, den fælles folkløse* i Nyboder. F.eks. den særlige dialekt, *øgenavnene*, anekdoterne om kendte personer og begivenheder. Men herunder hører også befolkningens opfattelse af deres egen situation. Har man været præget af en stærk "vi"-følelse? Er man stolt af at være "en ægte Nyboderdreng"? Hvordan har man opfattet sin placering i "systemet". Hvordan er f.eks. holdningen til myndigheder, til kongehus og til nationale symboler som flaget?

Er man mere maritimt orienteret end Københavns befolkning i øvrigt og afspejles det f.eks. i børnenes leg?

De kulturelle variationer.

Når ændringerne i levevilkårene fra århundredeskiftet til i dag skal beskrives og dokumenteres, må der tages højde for variationerne i tid og i socialt miljø. Ved århundredeskiftet var forskellene i livsvilkårene antagelig først og fremmest afhængig af, hvilken *socialgruppe* man tilhørte og hvilket *køn* man tilhørte.

Den sociale kløft mellem officerer og mandskab var dyb, mands- og kvindeverdenen var skarpt adskilt fra hinanden.

Den nutidige situation vil antagelig i højere grad være præget af, hvilket stadie i familie- og livscyklus det enkelte individ befinder sig i. Der vil være stor forskel på, hvorledes den enlige pensionist, barnefamilier og den unge kadet eller konstabel lever sin tilværelse. Sociale grupperinger og kønsforskelle vil derimod spille en mindre afgørende rolle.

Projektet tænkes afviklet som et *folkeforskningsprojekt*. Ideen hertil er lånt fra Lolland-Falsters Stiftsmuseum, hvor museet aktiverede den lokale befolkning til at deltage i en indsamling af erindringsmateriale, der skulle belyse dagligdagen under 2. verdenskrig.

At projektet er et folkeforskningsprojekt, betyder først og fremmest, at folk ikke blot skal "pumpes" for oplysninger om deres levevis før og nu, men at de også skal have lov til selv at arbejde med materialet. Museet vil således aktivere nuværende og tidligere beboere til at indsamle oplysninger om hverdagslivet i Nyboder i dette århundrede. Indsamlingen kan foregå ved, at man selv nedskriver sine erindringer, ved at man interviewer andre personer om deres liv, eller ved at man dokumenterer Nyboder rent fotografisk. Det kan f.eks. ske i form af en gennemfotografering af det nuværende miljø eller ved en indsamling og affotografering af ældre fotografier fra Nyboder og Nyboderhjem. Man kan også indsamle kildemateriale som f.eks. gamle breve, dagbøger og husholdningsregnskaber.

Det er tanken, at deltagerne i indsamlingen også skal bearbejde materialet. En gruppe kan f.eks. arbejde med at skildre børnenes hverdag, en anden med at skildre fritiden før og nu.

Deltagerne i projektet kan arbejde enkeltvis eller i grupper. Museet vil stå til rådighed med hjælp og vejledning for de, der ønsker at deltage.

Det er tanken at sætte projektet igang i løbet af september 1979. Orlogsmuseet vil i den forbindelse arrangere et større møde for alle interesserede. Tid og sted for dette møde er endnu ikke fastsat, men er der nogle blandt bladets læsere med tilknytning til Nyboder, som ønsker at deltage, kan de kontakte Orlogsmuseet og oplyse navn og adresse. De vil da få tilsendt nærmere oplysninger om hvornår indsamlingsarbejdet går igang.

Det er også muligt at deltage "passivt" gennem selv at gå igang med at nedskrive sine erindringer. De kan så sendes – i kopi eller original – til Orlogsmuseet. Adressen er: Qunti Lynette, Refshalevej, 1432 Kbh. K.

Ill. 3. Hvor fritiden i forrige århundrede i stor udstrækning anvendtes til supplerende arbejde, blev det i løbet af dette århundrede økonomisk muligt at bruge fritiden til samvær med familien. Samtidigt kunne man så hjælpe lidt på familiens økonomi ved at dyrke grøntsager eller fiske. Fotografierne her stammer fra trediverne og viser minør Otto Sørensen med sønnen Preben ved kolonihavehuset i haveforeningen Amager Strand, og ved stranden udfør haveforeningen. Familiens lystbåd lå her, og Otto Sørensen, som var fiskersøn fra Frederikshavn, brugte især båden til fiskerture ud i sundet. På billedet er far og søn ifærd med at rede garnerne ud efter en sådan tur.

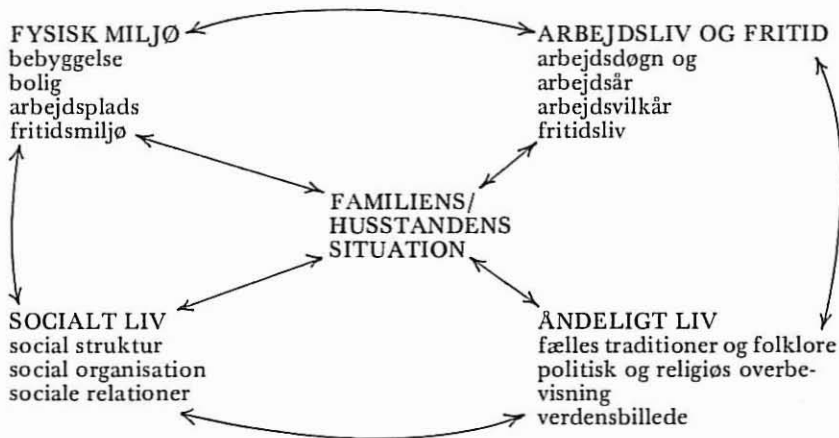

Fig. 1. En arbejdsmodel for undersøgelsens oplægning. Udgangspunktet er familiens/husstandens helhedssituation, som sættes i relation til det omgivende fysiske, sociale og åndelige miljø og til de materielle livsvilkår. Disse fire sektorer af tilværelsen vil ikke kunne studeres adskilt hver for sig, da de konstant påvirker hinanden. Ændringer i f.eks. arbejdsvilkår vil også påvirke forhold i det fysiske og sociale miljø.

NOTER

- Kildematerialet til den følgende kortfattede skildring af Nyboder bygger fortrinsvis på følgende litteratur:
 - Orla Alstrup og Charles Christensen: Nyboderfolket. 1930.*
 - Eduard Nikolaj Jensen: Livet i Nyboder og ombord i flådens skibe 1826-1852. Udsendt i anledningen af foreningen Nyboders Mindestuers 25 års jubilæum. Kbh. 1956.*
 - Frits H. Kjolsen: Mit livs logbog. Kbh. 1957.*
 - Mogens Lebech: Nyboder i opgang og nedgang. Kbh. 1962.*
 - H.D. Lind: Nyboder og dets beboere især i ældre tid. Kbh. 1882.*
 - Johannes Lous: Nyboder. Marinebladet 1924.*
 - E. Skall: G.A. Petersens dagbøger. Hist.Medd.f.København 1973, s. 74-162.*
 - Emanuel Svendsen: En Nyboderdrengs erindringer. Kbh. 1949, s. 11-24.*
 - Vikingen 1971, nr. 8. En gammel Nyboderdreng fortæller.*
- Teorierne om netværksanalysen er hentet fra
 - J.A. Barnes: Class and Committees in a Norwegian Island Parish. Hum. Relat. vol. 14 pp. 118-34.*
 - Elizabeth Bott: Family and Social Network. 2. ed. London 1971.*
- Jfr. med *Susan C. Roger's* artikel: Female forms of power and the myth of male dominance: a model of female/male interaction in peasant society. *American Ethnologists* 1976, s. 727-756.
 - Desuden: *Erik Grønseth: Sjøfolks familieforhold og mansadskilte mødre. Notater og artikler 1955-1960. Institutt for Samfunnsforskning. Oslo 1961.*

Gerd. Stolz: Die Schleswig-Holsteinische Marine 1848-1852. 118 s. Ill. Heide in Holstein 1978. ISBN 3-8042-0188-1. DM 24,80.

Oversigter over fjendens sømilitære forhold under 3-årskrigen er ret få – senest publicerede Gunnar Olsen en fremstilling vedr. den slesvig-holstenske marine her i tidsskriftet i 1977.

Gerd. Stolz' nyudkomne bog giver en noget grundigere indføring i emnet, og redegør på udmærket vis for mange konkrete forhold. Den, der beskæftiger sig med 3-årskrigen, vil værdsætte at have disse oplysninger samlet lettilgængeligt.

Når dette er sagt, må det dog også siges, at Stolz' bog må bruges med et vist forbehold, idet der ikke er tale om et egentligt videnskabeligt værk; hertil anvendes kildematerialet for ukritisk, ofte i lange, ukommenterede citater, og frit sammenstillet med udsagn, hidrørende fra senere fremstillinger.

I sin indledning antyder Stolz et meget spændende problem, nemlig hele forholdet mellem den slesvig-holstenske marine og den tyske centralmagt i Frankfurt a.M., der jo også lagde grunden til en marine i denne krig. En redegørelse for komplikationerne i denne forbindelse – der jo i virkeligheden var indledningen til en tysk flådepolitik – ville have været overordentligt interessant, så meget mere, som der findes et fyldigt kildemateriale hertil i Bundesarchiv's Abt. Frankfurt.

I denne forbindelse må det nævnes som en svaghed, at Stolz – i sin ret summariske omtale af den slesvig-holstenske marines flagføring – ikke får de betydelig statsretlige aspekter med, som knyttede sig hertil. Netop her er der en indgang til en forståelse af oprørets indplacering i de tyske samlingsbestræbelser.

Stolz' fremstilling er ret spændende – først og fremmest fordi han lader kilderne tale ret uforstyrret, og en aktiv deltagers beretning – tendens- og andre problemer ufortalt – er altid spændende. Men heri ligger også en svaghed: dels finder ingen egentlig kildekritik sted, dels er forfatteren for tilbøjelig til at slutte om fjendens (danskernes) motiver ud fra dennes handlinger. Som eksempel herpå kan anføres, at hvor forfatteren omtaler mineringen af Kiel Havn i 1848, nævner han, at der fra dansk side ikke blev gjort noget forsøg på at trænge ind i havnen, hvorefter han anfører, at minerne havde "eine ganz entscheidende militärische Wirkung" (p. 20). Strengt taget kan forfatteren ikke vide noget

om minernes betydning i så henseende, uden at konsultere danske arkivalier og undersøge, hvorvidt en indtrængen i Kiel Havn overhovedet har været overvejet, og hvorvidt minerne har spillet en rolle for en evt. beslutning om ikke at gennemføre denne.

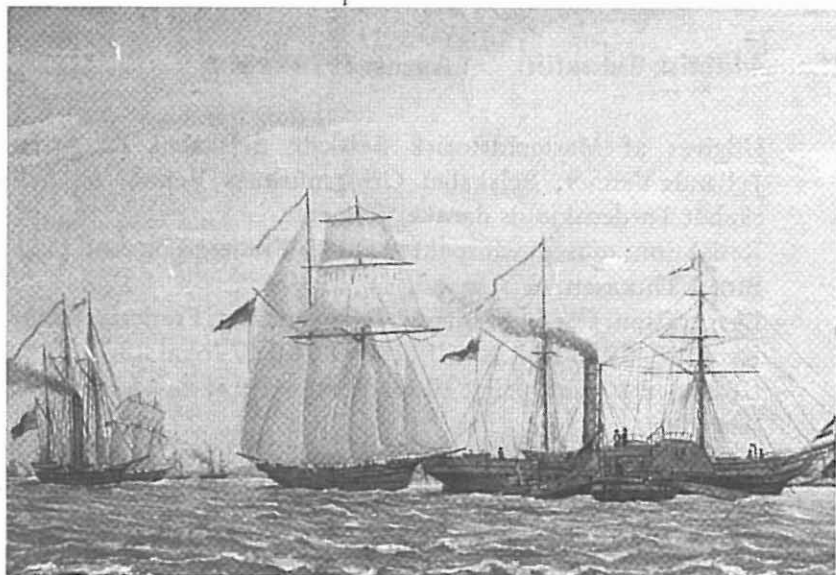
Det vil heraf fremgå, at forfatterens benyttelse af danske arkiver har været beskeden, hvilket gør skildringen — især af det operative — unødvendigt ensidig.

Det skal nævnes, at ca. 1/3 af bogen udgøres af en gennemgang af den — spændende — kuriositet "Der Brandtaucher", altså Bauers undervandsbåd, der var dristigt udtænkt, men fik et tragisk endeligt. På dansk har R. Steen Steensen behandlet emnet ret fyldigt i Selskabets skrift nr. 5.

Sammenfattende må det siges, at Stolz' publikation er en spændende og nyttig fremstilling af en side af 3-årskrigen, der som regel kun behandles ret spredt. Den mere interesserede bruger bør dog have blikket åbent for visse svagheder.

Poul T. Cohrt

Elbe

Slesvig-Holstenske orlogsskibe. Illustration fra bogen.

Bonin

Vonder Tann

Löwe

Indhold:**Indhold:****Meddelelser:**

Subskriptionstilbud på "Truslen fra Øst", Dansk-norsk flådepolitik 1769-1807	2
Meddelelser fra Marinehistorisk Selskab	4
Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning	5
Meddelelser fra Fregatten Jyllands Venner	9

Artikel:

Anette Wasström: Nyboder – kulturelle variationer i et 300-årigt lokalsamfund. En etnologisk undersøgelse af Nyboder 1909-1979	12
--	----

Anmeldelser:

Gerd Stolz: Die Schleswig-Holsteinische Marine 1848-1852 (Poul T. Cohrt)	22
--	----

Marinehistorisk Tidsskrift August 1979 Nr. 3 12. Årgang

- Udgives af Marinehistorisk Selskab, Selskabet Fregatten Jyllands Venner, Selskabet Orlogsmuseets Venner og Selskabet Tordenskjolds danske Venner.
- Redaktion: museumsinspektør Ole L. Frantzen og cand.mag. Birger Thomsen.
- Ekspedition: Ole L. Frantzen, Tøjhusmuseet, Frederiksholms Kanal 29, 1220 Kbh.K. Tlf.: (01) 11 60 37 lokal 22.
- Udsendes 4 gange årligt til medlemmerne af de 4 udgivende selskaber.
- Sidste frist for indlevering af stof d. 17. i månederne: januar, april, juli og oktober.
- Abonnement kan tegnes gennem de fire udgivende selskaber eller ved henvendelse til redaktionen.
- Eftertryk kun tilladt med kildeangivelse.

Forside: Kobberstik af Eckersberg:

Korvet paa beddingen, klar til afløbning.